

УДК 027.7(477):025.5:004

DOI: [https://doi.org/10.18524/2707-3335.2022.1\(27\).256415](https://doi.org/10.18524/2707-3335.2022.1(27).256415)

Якуніна Наталія Вікторівна,

завідувач науково-методичного відділу
Наукової бібліотеки ім. М. Максимовича
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
вул. Володимирська, 58, Київ, 01601, Україна
тел.: (044) 239 32 79
e-mail: yakunina_knu@ukr.net

БІБЛІОТЕКИ ЗВО УКРАЇНИ В ІНФОРМАЦІЙНО- АНАЛІТИЧНОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ КОРИСТУВАЧІВ

У статті висвітлено загальні тенденції та перспективи подальшого розвитку інформаційно-аналітичної діяльності бібліотек закладів вищої освіти. Проаналізовано деякі показники роботи бібліотек ЗВО на основі щорічних статистичних та письмових звітів.

Ключові слова: інформаційно-аналітична діяльність, бібліотека закладу вищої освіти.

Цифровий світ в останнє десятиліття розвивається з величезною швидкістю. Сучасні процеси впливають на всі сектори людської діяльності й тому цифрова трансформація в бібліотеках – це не тільки інтеграція новітніх технологій у бібліотечні процеси, оновлення технічних засобів, але головне – нові звички всього колективу.

Сучасні науковці-бібліотекознавці розглядають бібліотеку як соціальний інститут, особливістю якого є тісний зв'язок з науками, безпосереднє включення до системи наукових комунікацій та орієнтація потоку інформаційних ресурсів на задоволення професійних запитів користувачів. Стрімке зростання потреб користувачів університетських бібліотек в інформаційному забезпеченні вплинули на всю діяльність бібліотек, які завжди виступали центрами збору, зберігання і поширення інформаційних ресурсів.

22.03.2017 року Кабінет Міністрів України ухвалив Постанову № 177 «Про припинення використання Бібліотечно-бібліографічної класифікації та впровадження Універсальної десяткової класифікації», що надало можливість максимально точно відображати зміст наших книгозбірень з подальшим забезпеченням його для швидкого та легкого пошуку не лише в Україні, а й у світі.

Як засвідчує практика, дедалі більше сучасних користувачів прагнуть працювати з різними електронними ресурсами безпосередньо на своєму робочому місці і хочуть отримувати доступ до освітньої та наукової інформації в електронному, а не друкованому форматі.

Якщо проаналізувати роботу бібліотек нашої Мережі за минулі роки, то побачимо швидку і значну адаптацію до цифрових досягнень. Форс-мажорна ситуація тривалого карантину змусила бібліотеки переглянути свої можливості, максимально змінивши стратегію їх подальшого існування. Карантинні умови ще більше виявили обмеженість традиційних форм роботи бібліотек та спонукали до швидкої інтеграції у новітні форми роботи. Частина бібліотек нашої Мережі упродовж значного терміну були зачинені, працівники відправлялися на виробничий простір. Проте, більшість університетських книгозбірень переорієнтували свою діяльність: відбувалась і реорганізація, спрямована на забезпечення більш зручного доступу користувачів до інформації, і самим працівникам була створена можливість виконувати робочі навантаження дистанційно. Серед інших завдань важливим стало вивчення поінформованості користувачів про широкий спектр інформаційних послуг, що надаються бібліотеками ЗВО.

Одними із можливостей виконання бібліотеками своїх функцій в таких умовах стало:

- збагачення інформаційної бази для виконання запитів читачів за рахунок зовнішніх джерел інформації, у т. ч. віддаленого доступу;
- підвищення якості інформаційного обслуговування користувачів за допомогою корпоративних зусиль та проєктів;
- розширення кількості користувачів за рахунок бібліотечних сайтів, служб віртуальної довідки, зворотного зв'язку з користувачами;
- бібліотеками створювалися цифрові колекції, електронні бібліотеки, консолідовані інформаційні ресурси.

Аналіз отриманих звітів дозволяє говорити про активну комунікаційну взаємодію бібліотек із забезпечення доступності інформації для користувачів, незалежно від її джерела походження, носія тощо. Інтеграційні проєкти університетських бібліотек показують реальний стан процесу об'єднання і узгодження користування інформаційними ресурсами. За звітами 2020 року 149 бібліотек беруть участь у всеукраїнських, регіональних (зональних), міських проєктах. Систематизуючи наукові знання, 53 бібліотеки працюють над 136 науковими темами, які спрямовані на підвищення ефективності процесів навчання, виховання й розвитку особистості і є показником проведення науково-дослідницької роботи.

Головною метою стала зміна парадигми діяльності бібліотек ЗВО, тобто перехід від загальноприйнятої моделі університетської бібліотеки до сприйняття бібліотеки як інформаційного осередку.

З метою подальшого ознайомлення читачів з літературою фондів з певної тематики працівники періодично складали списки видань, презентуючи їх на сайті бібліотеки. В рубриці «Бібліографічна продукція бібліотек» 57 бібліотеками представлено 189 бібліографічних покажчиків, а саме: Донецька зона 2 б-ки – 4 покажч., Київська зона – 20 б-к – 81 покажч., Львівська зона 7 б-к – 14

покажч., Одеська зона 9 б-к – 45 покажч., Харківська зона 19 б-к – 45 покажчиків.

Книжкові виставки завжди були найбільш розповсюдженою формою популяризації літератури в бібліотеках. З розширенням онлайн-послуг дієвим напрямом обслуговування виступає віртуальна виставкова діяльність. З упевненістю можна говорити, що це складний, багатофункціональний інформаційно-аналітичний ресурс, який дає можливість презентувати тематичні зібрання документів, допомагає отримати повну інформацію про нові надходження віддаленим користувачам, сприяє розвитку особистості й підвищенню культурного рівня передусім наших студентів. При цьому – більше розкривався і галузевий зміст фондів, наукових та навчальних документів, приверталася увага до ексклюзивних видань. Робота у віртуальному просторі демонструвала можливість ширше використовувати додаткові види інформації – бібліографічної, фактографічної. На виставках презентувалися книжки, присвячені подіям державного значення, ювілейним датам університетів, кафедр, викладачів тощо. Також віртуальна виставкова діяльність сприяла підвищенню іміджу бібліотеки і особливо під час карантинів була наочною формою онлайн-сервісу бібліотек ЗВО. Упродовж року бібліотеками нашої мережі було організовано 2785 тематичних виставок, на яких користувачам було представлено 428750 документів.

Забезпечення тематичними інформаційними потребами своїх вчених і керівників – ще одне із завдань бібліотек ЗВО. Таким напрямом роботи є система інформування професорсько-викладацького складу університетів – вибіркове розповсюдження інформації (ВРІ) та диференційоване обслуговування керівництва (ДОК). Обслуговування здійснювалося на основі систематизованого підбору інформації первинних та вторинних документів. Кількість абонентів ВРІ за минулий рік склала 7782, кількість наданих тем – 4571, абонентів ДОК – 1808, кількість тем – 2292.

Частина основного фонду бібліотек ЗВО, до якої входять рідкісні, особливо цінні документи, що мають наукові, історичні та поліграфічні особливості, на сьогодні складає 1591170 одиниць. Багато з цих видань можна побачити на сайтах наших бібліотек оцифрованими у відкритому доступі і зацікавленість такими повнотекстовими документами зросла до 114263 переглядів.

Інформаційно-аналітичне забезпечення – це процес створення оптимальних умов задля реалізації інформаційних потреб користувачів та виконання їх запитів на основі формування та використання інформаційних ресурсів. Ще одним із активних напрямків роботи була діяльність з наповнення інституційних репозитаріїв (ІР) закладів вищої освіти. За рік кількість завантажених файлів до ІР зросла на 225851 документ (всього 1505034), кількість звернень до яких склала – 79553685 документів.

Використання новітніх технологій є зараз обов'язковою умовою підвищення ефективності послуг сучасної бібліотеки. Сьогодні можна з упевненістю

говорити про надання більш якісного дистанційного обслуговування бібліотеками ЗВО: від авторизації користувача, консультації, виконання електронного замовлення до надання пакету інформаційно-освітніх послуг, тобто доступ до комплексної інформації з певної тематики, що раніше потребувало від користувача витратити більше часу для використання багатьох інструментів пошуку і опрацювання різних ресурсів.

Доступ до мережних віддалених документів зріс вразі, кількість таких документів за минулий рік – 60476 619 од. Не відстають у зростанні і цифри електронної доставки документів через послугу МБА: отримано з різних джерел для користувачів 44455 (38379 попередньо), а відправлено 224135 (49131 попередньо) сторінок.

Однією з найбільш актуальних форм обслуговування користувачів у дистанційному режимі є онлайн-сервіс «Віртуальна довідка». Він спрямований на оперативне задоволення інформаційних запитів віддалених користувачів. Віртуальні послуги надають 86 бібліотек нашої мережі, які підготували 36435 довідок за минулий рік.

Аналіз звітів показує ефективність впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій в бібліотечну практику. Активна робота бібліотек ЗВО розкриває потенціал на шляху урізноманітнення форм і методів обслуговування для підвищення рівня інформаційного задоволення бібліотечних користувачів. Для порівняння: так, у 2019 р. кількість записів електронного каталогу складала 39381703 документи, кількість звернень – 22678173, а у 2020 р. обсяг записів виріс до 40294851 док., кількість звернень – 29712289.

Подальший розвиток вебсайтів бібліотек продовжує бути актуальним напрямком їх діяльності. Зміст наповнення, зрозумілість і простота навігації, оперативність оновлення інформації, доступність, дизайн – все це важливі інструменти у системі обслуговування користувачів. 104 бібліотеки нашої Мережі мають власний сайт, 56 розміщують свою інформацію на сторінках сайтів університетів. Для організації інтерактивної інформаційної взаємодії бібліотеки активізують свою присутність у соцмережах, створюють власні сторінки у Facebook, Twitter та ін. Така діяльність сприяє поліпшенню комунікації з користувачами, вивченню користувацького попиту щодо новацій, продуктів, послуг, формуванню іміджу бібліотеки як сучасного інформаційного центру.

Відповідно до Наказу Міністерства освіти і науки України «Про надання доступу закладам вищої освіти і науковим установам до електронних наукових баз даних» ДНТБ України [1] надає доступ до міжнародних баз даних Scopus та Web of Science Core Collection для всіх бюджетних ЗВО і наукових установ України незалежно від відомчої підпорядкованості. Google Scholar, Index Copernicus, INSPEC та інші БД – бібліотеки ЗВО є активними учасниками представлення суспільству цілісної картини стану університетського наукового середовища. В межах послуг активніше здійснювались: підбір фахових наукових журналів, що індексуються електронними базами даних наукової інформації, для публікації результатів досліджень науковця проводились консультування

з питань реалізації якісної публікаційної діяльності, аналізувалися рейтинги університетів світу, надавалась інформаційна підтримка окремим дослідникам та редакціям наукових періодичних видань університетів тощо.

Ще одним показником професійного росту стало забезпечення умов для підготовки та підвищення кваліфікації бібліотечних фахівців онлайн. Проведення науково-практичних конференцій, семінарів, тренінгів, майстер-класів тощо – перелік всіх заходів, які проходять упродовж року, оприлюднені на сайті нашої бібліотеки у рубриці «Інформація для бібліотек ЗВО» [2]. Таким чином можна не тільки ознайомитися з планами їх проведення, а й бути учасником 122 заходів онлайн. Упродовж року представники від бібліотек нашої Мережі були учасниками організації і проведення Секцією університетських бібліотек УБА [3] 5-ти занять «Антишколи університетських бібліотекарів» для членів УБА, фахівців української бібліотечної спільноти.

Важливою складовою в інформаційно-аналітичному забезпеченні є матеріально-технічна база бібліотек. Дослідження цієї частини вказує на значне недофінансування і на жаль, через фінансові труднощі і модернізація комп'ютерного обладнання вирішується повільно, і поточний стан технічних засобів бажає покращення ще в багатьох бібліотеках нашої мережі; 21 бібліотека потребує ремонту приміщень, 19 з них ще й досі в аварійному стані.

Та все ж уміючи оперативно змінювати тактику діяльності, враховуючи динаміку попиту користувачів, бібліотеки ЗВО активно опановують цифрові технології та розширюють спектр інформаційних продуктів і послуг.

Список використаної літератури:

1. Державна науково-технічна бібліотека України [Електронний ресурс] : офіц. сайт / Держ. наук.-техн. б-ка України. – Електрон. дані. – Україна, 2020. – Режим доступу: <https://bit.ly/359FzfN> (дата звернення: 25.03.2022). – Загол. з екрана.
2. Інформація для бібліотек закладів вищої освіти [Електронний ресурс] // Наукова бібліотека ім. М. Максимовича Київського національного університету імені Тараса Шевченка : офіц. сайт. – Електрон. дані. – Україна, 2000–2022. – Режим доступу: <https://bit.ly/3wAsJlP> (дата звернення: 25.03.2022). – Загол. з екрана.
3. Українська бібліотечна асоціація [Електронний ресурс] : офіц. сайт. – Електрон. дані. – Україна, 2014–2022. – Режим доступу: <https://bit.ly/36woQ6O> (дата звернення: 25.03.2022). – Загол. з екрана.

References

- [1]. Derzhavna naukovo-tekhnichna biblioteka Ukrainy [Elektronnyi resurs]: ofits. sait [State Scientific and Technical Library of Ukraine [Electronic resource]: official site]. *Derzhavna naukovo-tekhnichna biblioteka Ukrainy [State Scientific and Technical Library of Ukraine]*. Available at: <https://bit.ly/359FzfN> (accessed: 25.03.2022).
- [2]. Informatsiia dlia bibliotek zakladiv vyshchoi osvity [Elektronnyi resurs] [Information for libraries of higher education institutions [Electronic resource]]. *Naukova biblioteka im. M. Maksymovycha Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka: ofits. sait [the Maksymovych Scientific Library of the Taras Shevchenko Kyiv National University: official website]*. Available at: <https://bit.ly/3wAsJlP> (accessed: 25.03.2022).
- [3]. *Ukrainska bibliotечna asotsiatsiia [Elektronnyi resurs]: ofits. sait [Ukrainian Library Association [Electronic resource]: official website]*. Available at: <https://bit.ly/36woQ6O> (accessed: 25.03.2022).

Надійшла 21.01.2022 р.

Yakunina N. V.,

Head of the Research and Methodological Department

Scientific Library of the

Kyiv Taras Shevchenko National University

58 Volodymyrska St., Kyiv, 01601, Ukraine

tel.: (044) 239 32 79

e-mail: metod@mail.univ.kiev.ua

UKRAINIAN UNIVERSITY LIBRARIES IN INFORMATION AND ANALYTICAL PROVISION OF USERS

Summary

The article highlights general trends and prospects for further development of information and analytical activities of libraries of higher education institutions. Some indicators of the work of University libraries are analyzed on the basis of annual statistical and written reports. Emphasis is made on integration projects of University libraries, which provide an opportunity to supplement information for their users, creating so-called cooperative projects both at the regional, national and international levels. The results of this activity are displayed on websites of University libraries, which have ease of navigation, efficiency of updating and filling with information resources. The work of the library community has also undergone transformations making the emphasis on readers with remote access (over the past events, namely quarantine restrictions and war). Filling the institute repositories, consisting of qualifying and dissertation works as well as articles, monographs, textbooks, etc. is progress; The popularization of own funds is also transferred to the virtual forms (exhibition activity, exhibiting results of activities to public, that is indexes, various databases, monographs, etc.). All these changes are reflected in the news both on own webpages of University libraries and social networks, as well as by sending information to all departments of the University.

The results of the article can be useful to the heads of libraries and departments for further planning of their activities, distinguishing between strengths and weaknesses of their logistics and the ability to provide quality information services.

Thus, the library is a constantly updating structure of the University, which keeps pace with the times, adapts to different needs of scientific community, whose staff not only does not lose their professionalism, but also constantly improves it by participating in various activities.

Keywords: information and analytical activities, library of higher education institution.